

DESPRE ARTICOL

DE

ION CIORĂNIC

În revista « Limba română » nr. 1/1952, a apărut un articol al tov. E. Vasiliu, în care autorul ridică o serie de probleme în legătură cu articolul în limba română și face o serie de observații juste. Acest articol ne-a determinat să ne gândim mai adânc asupra problemei articolului din limba română.

Recunoaștem împreună cu tov. E. Vasiliu că problema articolului este una dintre cele mai grele probleme ale limbii române. Dar rezolvarea acestei probleme nu reprezintă numai importanță teoretică, ci e și de o mare însemnătate practică, deoarece întrebuintarea corectă a articolului contribuie la exprimarea precisă și limpede a gândurilor noastre. Acest fapt ne-a determinat să ridicăm alte probleme în legătură cu articolul, cu scopul de a grăbi rezolvarea lor, și să prezentăm punctul nostru actual de vedere, care bineînțeles, poate suferi modificări în măsura în care se va dovedi nejust.

1. Prima problemă care se ridică în legătură cu articolul este problema dacă articolul este un cuvânt sau un morfem. Această problemă n'a fost rezolvată în gramatica limbii române, n'a fost fundamentată teoretic. Așa se explică evitarea în gramaticile limbii române de până acum a prezentării « genului proxim » în definițiile articolului. Multe definiții încep cam așa: « articolul determină . . . », fără să spună ce este articolul. Abia în « Gramatica limbii române », manual pentru clasele VIII-XI, 1952, se precizează că articolul hotărît și articolul posesiv sunt particule, iar articolul nehotărît și cel adjectival sunt cuvinte.

Problema nu e ușor de rezolvat.

T. N. Sergheeva, în articolul său « Despre sensul lipsei articolului în limba engleză contemporană », publicat în revista « Inostrannîe iazîki v škole » nr. 1/1953, arată că mulți lingviști consideră articolul ca un balast al limbii, o formă gramaticală aproape fără niciun înțeles. Alți autori burhezi nu consi-

deră articolul (din orice limbă) drept cuvânt. Unii, în sfârșit, îl enumeră printre cuvinte, dar, « numind articolul cuvânt în mod formal (după criteriul scrierii separate etc.), majoritatea cercetătorilor vorbesc nu despre un sens unic oarecare al articolului (sau despre o variantă a sensului articolului), ci despre una sau alta din funcțiunile îndeplinite de el, sau despre lipsa oricărui sens în general, fără să țină seama de un anumit conținut semantic independent specific articolului. Metoda de cercetare a folosirii articolului contemporan englez dovedește de asemenea faptul că articolul se declară cuvânt doar în mod formal și se tratează în realitate ca morfem » (p. 4). T. N. Sergheeva arată în același articol că există și lingviști care au exagerat rolul articolului. De asemenea, T. N. Sergheeva arată punctul nou de vedere al profesorului sovietic A. I. Smirnițki cu privire la articolul limbii engleze. Articolul, după părerea profesorului A. I. Smirnițki, este nu cuvânt auxiliar determinativ, care, datorită existenței unui conținut semantic independent, ar trebui să fie clasat ca o parte a vorbirii deosebită, fără sens deplin.

Noi credem că în limba română articolul hotărît trebuie considerat morfem, iar articolul nehotărît, posesiv și adjectival particule ale vorbirii sau, după terminologia folosită de Acad. Emil Petrovici, cuvinte — unelte gramaticale.

Unele cuvinte în limba română pot fi compuse din mai multe părți: prefix, rădăcină, sufix, desinență (terminație), articol. Rădăcina este elementul comun pe care îl găsim în cuvintele înrudite și care exprimă noțiunea ce stă la baza cuvântului respectiv. Partea cuvântului care rămâne după înlăturarea articolului și desinenței se numește temă. Toate părțile unui cuvânt care au un sens, afară de rădăcină, adică prefixele, sufixele, desinențele, se numesc afixe. Toate părțile unui cuvânt (inclusiv rădăcina) purtătoare a unui sens se numesc morfeme (prefix, rădăcină, sufix, desinență)¹.

Articolul hotărît face corp fonetic comun cu substantivul, adjectivul etc., deci nu se comportă ca un cuvânt autonom, și este perceput ca parte a cuvântului, și-a pierdut sensul lexical, are doar un sens gramatical, acela de a arăta împreună cu desinența (când aceasta există) sau fără ea raportul cuvântului dat față de alte cuvinte din propoziție și având rolul de a exprima anumite nuanțe de sens complementare ale cuvântului respectiv (mai precis ale substantivului, chiar dacă se adaugă nu la substantiv, ci la cuvântul care îl determină). Ținând seama de concluziile la care au ajuns lingviștii sovietici, noi credem că un complex de sunete pentru a putea fi considerat cuvânt, trebuie să îndeplinească anumite condiții: să aibă autonomie, să fie constituit istoricește pe baza legilor interne de dezvoltare a limbii date, să fi căpătat o formă morfologică, să fie purtătorul unui sens, să exprime fie o noțiune (având un sens lexical), fie un sens

¹ A se vedea « Sovremennii russkii iazik. Morfoloĥiia ». Ed. Universității din Moscova, 1952, sub redacția Acad. V. V. Vinogradov, p. 33—34.

gramatical (raporturi care există în mod real între obiecte și fenomene). Articolul hotărât, neîndeplinind toate aceste condiții, nu poate fi considerat cu vânt.

De asemenea, el nu poate fi numit particulă, care e un cuvânt auxiliar, lipsit de sens lexical, dar care are autonomie. În limba rusă se vorbește de particula reflexivă *ся, съ*, care se adaugă la formele verbelor reflexive. Ea se adaugă după desinență, caz excepțional în limba rusă, și de aceea a și fost denumită «particulă» în loc de sufix, care stă înaintea desinenței. Împotriva acestei denumiri, însă, se fac obiecții¹.

Articolul posesiv, având autonomie, deși e lipsit de sens lexical, funcțiunea lui principală fiind de a conferi valoare gramaticală substantivului, servește deci la crearea formelor cuvintelor și prin aceasta se apropie ca sens de morfeme, după părerea noastră nu poate fi considerat morfem. El este un cuvânt auxiliar, cu sens apropiat de morfeme.

Articolul nehotărât și articolul adjectival, având un conținut semantic propriu, trebuie considerate cuvinte auxiliare, particule ale vorbirii în înțeles mai larg (de valoarea conjuncțiilor, prepozițiilor, verbelor auxiliare).

2. Altă problemă în legătură cu articolul din limba română este problema din ce categorie de cuvinte face parte articolul, ce fel de parte a vorbirii constituie articolul, care este locul lui în restul categoriilor de cuvinte ale limbii române.

Deși în limba română nu s'au fixat definitiv, în urma unui studiu mai aprofundat, categoriile de cuvinte, părțile vorbirii, totuși noi suntem înclinați să credem, călăuzindu-ne de clasificarea părților vorbirii din limba rusă, mai ales aceea propusă de Acad. V. V. Vinogradov, că și în limba română există cuvinte care pot fi grupate în categoria denumită particule ale vorbirii (conjuncții, prepoziții), spre deosebire de părți ale vorbirii (substantivul, adjectivul, pronumele, verbul, adverbul). Mai mult, în această categorie — particule ale vorbirii — trebuie să adăugăm articolul.

Spre deosebire de alte limbi, în limba română se poate constata la articol un proces de abstractizare mai avansat, o tendință de pierdere a sensului lexical și de transformare a articolului într'un element formal de indicare a funcțiunii gramaticale a cuvintelor, element care formează forme gramaticale. Acest proces a mers atât de departe la articolul hotărât, încât dintr'un cuvânt autonom l-a transformat într'un morfem. Totuși, toate felurile de articole din limba română formează un sistem încheiat, care ne obligă să le considerăm cuvinte auxiliare de ordin deosebit. Articolul în limba română nu poate fi considerat doar o categorie gramaticală, ci este un fenomen de ordin lexical, care, pus la dispoziția gramaticii, dobândește caracteristici gramaticale: pozi-

¹ A se vedea «Sovremennii russkii iazık. Morfologhiia». Ed. Universității din Moscova, 1952, p. 34, sub redacția Acad. V. V. Vinogradov

ția postpozitivă sau prepozitivă față de substantivul determinat, schimbarea după gen, număr și caz, lipsa sau existența accentului, determinarea directă sau mijlocită etc.

3. Cum am putea defini articolul? Propunem spre discutare o astfel de definiție: articolul este un cuvânt auxiliar cu rol determinativ, care face parte din categoria particulelor vorbirii și care atribuie substantivelor direct, prin mijlocirea altor cuvinte determinative sau prin lipsa lui, diferite grade de determinare.

Sau, adoptând terminologia folosită de Acad. Emil Petrovici¹, am putea defini articolul astfel: articolul înglobează cuvintele-unelte gramaticale care determină substantivele fie direct, fie prin mijlocirea altor cuvinte determinative, fie prin lipsa lui, atribuindu-le diferite grade de determinare.

4. Propunem ca celor patru feluri de articole cunoscute în limba română — hotărît, nehotărît, adjectival și posesiv — să se adauge așa numitul « articolul », termen sub care trebuie să se înțeleagă lipsa articolului, care în opoziție cu celelalte feluri de articole (hotărît și nehotărît) atribuie substantivului o nuanță diferită.

Articolul face parte din fondul principal lexical al limbii române. Acad. V. V. Vinogradov susține: « În fondul principal lexical sunt concentrate nu numai inventarul principal de rădăcini, nu numai morfemele comune întregului popor, care formează cuvinte noi, ca elemente ale cuvintelor derivate, care de asemenea intră într-o cantitate sau alta în fondul principal lexical, dar și principalele tipuri și reguli productive de formare a cuvintelor². Articolul românesc posedă aceste însușiri. De asemenea, Acad. Emil Petrovici enumeră articolul (*al, ai, cel*) printre celelalte cuvinte-unelte gramaticale, care fac parte din fondul principal lexical³.

Articolul nul, datorită specificului său, desigur, nu poate fi atribuit nici fondului principal lexical, nici vocabularului în general. Totuși în limba română el dă sensuri diferite substantivului: sensul de bază al articolului nul este acela de a exprima obiectul respectiv sub aspectul lui cel mai generalizat, substantivul nearticulat numind obiectul în afară de orice individualizare sau clasificare.

5. Sistemul funcțiilor articolului în limba română e complex.

Călăuzindu-ne după indicațiile date de T. N. Sergheeva în articolul amintit și care se referă la concluziile la care a ajuns Prof. A. I. Smirnițki cu privire la articolul din limba engleză, comparând aceste concluzii cu funcțiile articolului românesc, ținând seama de specificul articolului din limba română, am putea să propunem spre studiere următoarele ipoteze:

¹ A se vedea « Limba română », 1953, nr. 1, p. 23—25.

² Culegerea de articole: Voprosi iazikoznania v svete trudov I. V. Stalina, 1952, p. 152.

³ « Limba română », 1953, nr. 1, p. 25.

Articolul hotărît în limba română are rolul fie de a despărți și de a individualiza un obiect *înăuntrul* clasei obiectelor respective, fie de a uni, de a cuprinde obiectele dintr'o clasă și a le opune altor clase de obiecte, ceea ce este echivalent cu o individualizare pe scară mai largă, de pildă: tovarășul care a trecut este stahanovist; mecanicul mi-a spus: « locomotiva mi-i atât de dragă, încât o îngrijesc ca pe copilul meu »; fratele e muncitor. În aceste exemple articolele hotărîte au funcțiunea de a indica un nume determinat, de a-l distinge de altele de același fel (un tovarăș anume, un mecanic anume, o anumită locomotivă, fratele vorbitorului). În alte cazuri articolul hotărît indică întreaga clasă de obiecte de același fel, dar și atunci are rolul de a individualiza, fiindcă opune această clasă de obiecte altor clase de obiecte, de pildă: balena este un mamifer; omul poate să cunoască legile naturii.

Articolul nehotărît are rolul de a clasifica parcă substantivul, de a-l prezenta ca făcând parte dintr'o clasă determinată de obiecte și totodată dă posibilitatea fiecărui reprezentant al clasei să înlocuiască întreaga clasă, de pildă: intră un muncitor vesel și voinic; un artist trebuie să cunoască viața. În primul exemplu articolul nehotărît *un* prezintă obiectul exprimat de substantiv ca făcând parte dintr'o categorie determinată de obiecte de același fel, fără să-l individualizeze; în exemplul al doilea, dat de E. Vasiliu în articolul său publicat în revista « Limba română », nr. 1/1952, p. 33, substantivul cu articolul nehotărît « un artist » înlocuiește întreaga clasă de obiecte, ceea ce face ca funcțiunea lui să se apropie de funcțiunea articolului hotărît. Totuși, există o deosebire între sensul substantivelor respective din expresiile « artistul trebuie să cunoască viața » și « un artist trebuie să cunoască viața ». În primul exemplu substantivul « artistul » indică clasa, speța și o opune altor clase de obiecte; dintre ceilalți oameni toți artiștii trebuie să cunoască viața, individualizează o clasă față de alte clase de obiecte. În al doilea exemplu substantivul « un artist » înlocuiește întreaga clasă, dar clasifică parcă oamenii care aparțin categoriei artiștilor, condiționează apartenența cuiva la categoria artiștilor.

Alături de funcțiunile articolului hotărît și nehotărît și în comparație cu ele, trebuie să se adâncească funcțiunile substantivului nearticulat, ale articolului nul, ale omisiunii articolului, făcută nu pentru atingerea efectului stilistic sau din considerații de concizie, cazuri când el poate fi completat (cazuri echivalente cu omisiunea pronumelui personal, de pildă), ci când lipsa articolului se opune ca înțeles articolului hotărît sau nehotărît. Folosirea articolului nul (a substantivului nearticulat) este legată de necesitatea de a exprima noțiunea denumită de substantiv în forma cea mai generalizată. Articolul nul se folosește când trebuie să exprimăm cea mai abstractă denumire a obiectului în afară de orice clasificare sau individualizare, de pildă: un om fără experiență (compară: fără experiența vieții), corb la corb nu scoate ochii. În limba română articolul nul se întrebuințează și în locul articolului partitiv din limba franceză.

sau în locul genitivului partitiv din limba rusă: acheter *du pain*, купить хлеба « a cumpăra pâine ».

Fiind de acord cu cele afirmate de E. Vasiliu în articolul citat despre articolul adjectival, putem emite ipoteza că funcțiunea de bază a articolului adjectival ar fi să accentueze individualizarea obiectului exprimat de substantiv prin accentuarea unei însușiri exprimate de un determinativ (atribut substantival sau adjectival). Așa se explică, poate, dubla articulare a substantivului, articolul hotărît individualizând obiectul, iar cel adjectival accentuând această individualizare, subliniind însușirea specifică a obiectului (frățiorul a rupt cutia cea roșie).

Articolul posesiv face legătura între obiectul posedat și cuvântul care indică pe posesor, în cazul când acesta nu urmează imediat după articolul enclitic, fie că obiectul posedat este precedat de articolul nehotărît (deci articolul hotărît lipsește), sau posesorul e despărțit de substantivul care exprimă obiectul posedat prin alt cuvânt, de pildă: strungul atelierului — un strung al atelierului; clădirea fabricii noastre — o clădire a fabricii noastre, clădirea masivă a fabricii noastre.

Prin urmare, funcțiunile de bază ale articolului în limba română ar fi următoarele: articolul hotărît individualizează obiectul denumit de substantiv; articolul nehotărît clasifică obiectul ca aparținând unei clase determinate de obiecte de același fel; articolul nul face ca substantivul să exprime noțiunea respectivă sub aspectul ei cel mai generalizat, în afară de orice individualizare sau clasificare; articolul adjectival accentuează individualizarea obiectului prin sublinierea însușirii sale specifice; articolul posesiv face legătura dintre obiectul posedat și posesor, când această legătură nu este întărită de articolul hotărît sau este întreruptă prin unul sau mai multe cuvinte introduse între obiectul posedat și posesor.

Bineînțeles că noi am emis aceste ipoteze cu scopul de a ajuta la clarificarea problemei articolului, a cărei aprofundare necesită colaborarea tuturor specialiștilor noștri, pentru a găsi soluțiile juste cât mai curând posibil.

